

Felületi feszültség és viszkozitás mérése

I. Felületi feszültség mérése

1. Bevezetés

A felületi feszültség fázisok határfelületén fellépő jelenség, amely minden olyan anyag jellemzője, melynek részecskéi között az utközés mellett más kölcsönhatás is fellép. Attól függően, hogy milyen fázisok érintkeznek egymással, megkülönböztetünk folyadék-gáz, folyadék-folyadék, szilárd-gáz és szilárd-folyadék határfelületeket és felületi feszültségeket. Habár a felületi feszültséggel kapcsolatos megfontolások általánosíthatók, a továbbiakban a folyadék-gáz határfelülettel kapcsolatos jelenségeket részletezzük. Könnyű belátni, hogy egy fázist alkotó részecskék között különböző teherő aszerint, hogy a fázis belsejében vagy a felületén helyezkednek el. A fázis belsejéhez képest ugyanis a felületen lévő részecskék aszimmetrikus erőterben vannak, emellett gva energiájuk elter a fázisban lévőkhöz képest. Ennek következménye, hogy felület létrehozása vagy megszüntetése munkával jár. A tiszta folyadékok egyszerű felületének létrehozásakor végzett munka izoterm reverzibilis körülmények között, azaz a felületi feszültsége tehát c felülemelkedéssel kapcsolatos szabadenergia változással (felületi szabadenergia többlet) egyenlő, mértékegysége J/m^2 vagy N/m ($Nm/m^2=N/m$).

Az elegyek és oldatok felületi feszültsége a tiszta oldószerétől elter, mivel e rendszereket egyenl többféle molekula alkotja, szükségesszerűen tehát a különböző molekulák közti kölcsönhatás a tiszta oldószerétől elterő lesz. Ennek következtében a felületi feszültség nőhet, vagy csökkenhet. Azokat az anyagokat, melyek a felületi feszültséget csökkentik felület- vagy kapilláráktív anyagoknak (mosószeretek, tenzidek, alkoholok stb), azokat, melyek növelik, kapillár inaktív anyagoknak (cukrok, erős elektroliotok) nevezzük. A jelenség oka, hogy a határfelületi rétegben az oldott anyag koncentrációja elter az oldat belsejéhez képest. A kapilláráktív anyagok felhalmozódnak a határfelületi rétegben. A határfelületi többlet koncentrációt Γ -val jelöljük. A felületi feszültség megváltozása és a határfelületi többlet koncentráció közti összefüggés -a Gibbs egyenlet alapján- a következő formában írható fel híg oldatokra, ahol az aktivitás és koncentráció (c) azonosnak tekinthető:

$$\Gamma = - \frac{c}{RT} \frac{dy}{dc}$$

ahol c az oldat tényleges koncentrációja.

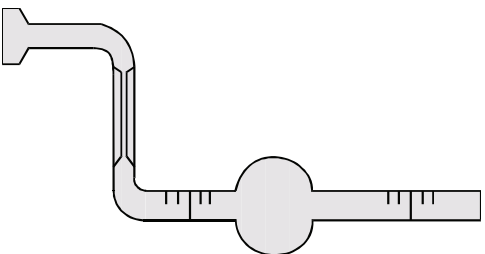
Amennyiben egy sorozatmérés eredményeként megállapítottuk a felületi feszültség (γ) koncentrációfüggését, a $\gamma = f(c)$ függvény differenciálásával dy/dc , majd ebből ponttói pontra Γ értéke kiszámítható, és így megkapjuk az oldott anyag felületi rétegre vonatkozó adszorpciós izotermáját. Az adszorpciós izotermra tellési szakaszából az oldott anyagnak a határfelületi rétegben elérhető maximális többletkoncentrációja megadható, és ebből akár egy molekula által elfoglalt hely területe is számítható.

2. A felületi feszültség mérésének módszerei

A felületi feszültség meghatározásának módszerei közvetlen (direkt) és relatív módszerekre oszthatók. A direkt mérések során a felületi feszültség értékét közvetlenül kapjuk a mérésből, míg a relatív eljárásoknál egy viszonyító anyaghoz képest mérjük a minta felületi feszültségét.

A közvetlen módszerek egyik elterjedt, de pontos munkát és gyakorlatot igénylő változata az un. Léndárd-féle eljárás. Einnél azt az erőt (F) mérjük közvetlenül, mely egy ismert l hosszúságú drótkeretnek vagy gyűrűnek a minta felszínéről történő leszakításához szükséges. A felületi feszültség -Segner-szerinti definíciója alapján- $\gamma=F/2l$ képlettel számítható.

A felületi feszültség mérésére a gyakorlatban -egyszerűségük és kellő pontosságuk miatt- kiterjedten használnak relatív módszereket, melyek közül a sztalagmométeres eljárást ismeretjük. A módszer elve, hogy ismert térfogatú mintát egy polifozott üveggöröngbe fűrt kapillárison át lassan leesepegni hagyunk. Egy csepp éppen akkor szakad el a göröngtől, mikor a gravitációs erő és a felületi feszültség egyenlővé válik. A cseppeket megszámlálva a folyadék térfogatának és sűrűségének, valamint a göröng sugarának ismeretében egy csepp tömege, majd ebből a felületi feszültség számítható. A módszerhez a készüléket az ismert felületi feszültségű tiszta oldószer cseppszámát meghatározva kalibrálni kell. Ily módon nem lesz szükségünk a göröng átmérőjére a számításához (másrészt híg oldatok esetében a minta és az oldószer kifolyása a sztalagmométerből egyfóma). A gyakorlatokhoz használt Traube-féle sztalagmométer az 3.1. ábrán látható.

3.1. ábra Traube-féle sziatlagmóméter

A vizsgálandó folyadékot felszívjuk a készülékbe, majd megszámloljuk, hogy hány cseppet alkot a két fő osztás közti kifolyva. Az előbbiek alapján

$$2\pi r\gamma = \frac{V\rho g}{n}$$

ahol V a folyadék térfogata, ρ a sűrűsége, r a korong sugara és n a cseppszám. Egy vizes oldat felületi feszültségét a

$$\gamma = \frac{\gamma_0 \rho n_0}{\rho_0 n}$$

képletrel határozhatjuk meg, ahol v -indexszel a víz, index nélküli a minta paramétereit jelöljük.

3. A gyakorlatok leírása

A) Feladat:

I. Készítse el hígítással a gyakorlatvezető által kiadott alkoholt forrszoldatból (20 v/v%) a következő kalibrációs sorozatot: 50-50 cm³ 2, 5, 10, 15, 25, 50, 75 v/v%.

Határozza meg a Traube-féle sziatlagmóméter készülék állandóját (cseppszámát) bidesztillált víz segítségével.

Mérje meg a kalibrációs oldatok valamint a törzsoldat cseppszámát és készítse el a felületi feszültség - koncentráció diagramot. (Az oldatok sűrűségét Mohr-Waspahl mérleggel határozza meg.)

Határozza meg a kiadott ismeretlen koncentrációjú oldat cseppszámát, majd a kalibrációs görbe segítségével a koncentrációját.

II. Mérje meg és hasonlítsa össze az azonos koncentrációjú (5 v/v%), de különböző hosszúságú alkilánú alkohollok készült oldatok felületi feszültségét.

II. Mérje meg elektrolitok (NaCl, NH₄Cl) valamint nemelektrolitok (szőlőcukor, karbamid) 1 mol dm⁻³ koncentrációjú oldatainak a felületi feszültségre gyakorolt hatását.

Megjegyzések:

1. Az oldatok felületi feszültségét 3-3 mérés átlagából képezze!

2. A méréseket a kisebbtől a nagyobb koncentrációk felé haladva végezze! A sziatlagmómétert mossa át az új oldat kis részletével.

3. Különböző anyagok mérésekor a készüléket mossa át kétszer desztillált vízzel, majd egyszer az új anyag oldatával. Ezt az oldatot öntse ki, és a mérést a mérendő újabb részletével végezze!

4. A víz felületi feszültsége t°C-on: 72.9 - 0.155 · (t-18) 10⁻³ Nm⁻¹

II. Viszkozimetria

I. Bevezetés

A reológia a folyás és áramlás törvényszerűségeivel foglalkozó tudományág. Az egyszerű viszkózus áramlás mellett a különböző anyagok folyási és mechanikai-deformációs tulajdonságait is vizsgálja. Reológiai szempontból az anyagokat többféleképpen csoportosíthatjuk. Itt csak az ideálisan viszkózus (un. newtoni) folyadékokkal foglalkozunk.

Ha két párhuzamos, egymástól γ' távolságra levő, 'A' felületű lemez között ideálisan folyó fluid fázis helyezkedik el és az egyik lemez a másikhoz képest a lemez síkjával párhuzamosan v_x sebességgel elmozduljunk, akkor a sírlódó erők legyőzésére állandó munkát kell végezni, hogy a v_x sebességet fenttarthassuk (lásd 6.1.a ábra).